

Hr. Jüri Kusmin
Sillaotsa Talumuuseum.

juurdelisatult saadan paar kirjatood Kangru küla meeste elusaadustest nõukogude korra ajal.

Inimene on ajalik, kirjatöö jääb. Seepeest arvan, et need tood aitavad tulevasel põlvkonnal mõista nõukogude korra ajal toimunud kuritegusid. Need aastas maameest ei ole aimu sees. Süntsiid kannatanuid on tuhandeid, kei mitte sadutuhandeid.

Isa materjalide puurde lisasin J. Peetri ja H. Nestori ülekuulamisprotokollide ära kirjad.

Lugupidamisega

Heleju Anja

07.12.2008

Belise valla kontrevolutsiooniline
propagandist ja agitator
Tonis Toivise p. HALLISTE
Episood ajaloost.

Läänemaal belise valla Kangru k.
Kukeristi talu peremes Tonis Toivise p.
Halliste oli sündinud 07. novembril
1901 Valgu mõisa toomele Toivise ja tema
naise Maire kolmanda lapsena. Pere
erimese pojana järis ta isa esinime
Tonis, olles sellega juba kolmas selle
nimel kandjate seas.

Valgu algkoolis õppis Tonis kolm aastat.
Varakult tuli maatööd tegema hakata.
Mõisarentnike elu Toivisele ei meeldi-
nud. Muistuses oli saada kunagi
oma maatükk ja rajada oma talu.
Pärast vabadussõda saigi muistus teoks.
Läänemaa end. Valgu mõisast pla-
neeritud maakoha Kukeristi m. # 73
saigi ta endale.

Esialgu rendile. 25. septembril 1930. a.
omandas Tonis ostulepingu põhjal 25,29 ha
talumaad pärises.

Juba rendileantud talumaid pidas
Tonis endale kuuluvas. Ta ehitas eri-
mesena valmis rehilaenu mõisa endisel
kanala ahervaremete kõvale. Arvata
võib, et sellest sai talu endale nime
KUKERISTI.

1929. a. märtsikuu Tois abiellus sulu küla talutitrega Elvine Kaljoga. Perre sündisid lapsed: 1930. a. poeg Endel, 1931 poeg Arnold, 1932 tütar Vilme ja 1934. a. tütar Helju.

Tois oli tõeline maamees, kes armastas oma talu, selle põllumaid, heinamaad ja metsa.

Kui lo-ndate aastate alguses oli tal ainult üks hobune, puidust harkader, külimat, paar sirpi ja käsivikadid, piat ja koot, siis enne II maailmasõda oli talus 6 lehma, 3 hobust, sead, lambad, kanad-kuked. Koik vajalikud põllutööriistad olid olemas: raudader, mutt, vedru, sik-sak äre, reaskülvaja, heina-niidumasin, viljalõikaja, kaaruti, vatas-saha jt.

Slakkide, hangude, rehade ja labidate varred olid Toise kätel. Need olid sil-dad kui südrine.

Talutööd tehi Tois hoolde ja armas-tusega.

Ha oma lapsi õpetas ta korralikult tööd tegema. Armastama ja austama maad, mis leiva lauale annab, pidid kõik pereliikmed.

Koik oli hästi, ainult üks rügas pidi mehel ikka olema. Toisele meeldis alkohol ja see mõjus temale halvasti. Kaine peaga oli mees vaikse jutuga ja tasakaalust, rügas hommikust õhtuni talutööid teha. Ikka oli tal midagi teha, parandada tööriistu ja põlvude ja karjamaa ümber

olevaid aedu.

Purjus peaga oli Touis väge täis. Ta hääl
lõks valjus, pahatühti kaasnes tülinori-
mine. Purjus olles ütles selle võlga, millega
kainena rahul ei olnud. Kui enne
sõda alkoholi kuritarvitamist harva,
süs 1940-ndatest hakkas Touis väge-
tihti tulivett pruukima. Kuuselt oli
viinainimesena kergem taluda alanud
sõjast tingitud raskusi. Ja viimaseid
tuli põrjefidevalt.

1940. a. nationaliseeris nõunogude võim
maad. 1941. a. tuli kohustuslikus kor-
ras talu noor hobune anda vene sõja-
väele. Vahetult enne sõda ostetud
raadio tuli venelastele ära anda
tasuta.

Kogu elu oli pea peale pööratud.
Sõda toi kaasa suured põllumajam-
dussaaduste müüginormid.

1944. a., kui venelased tagasi tulid,
algas hirmuralituse aeg. Alati tuli
mõelda, mida öelda ja kellele voi-
sid omi mõtteid avaldada.

Kui kaine peaga oli Touise süü luges,
süs purjusena olid häälpealad
valda.

1949. a. väestrikkiditarnist oli ka Kuke-
risti perel põhjust korita. Apoliitiline
vain vaatas igast nurgast vastu.
Touise noorem vend Jaan oli ise-
sliivuse ajal, saanuti saksa ajal polit-
sei niki Tallinnas. 1944. a. septembrikuu
alguses läas ta koos sakslastega Saksa-

maale. Naise vend Eduard Kaljo oli vabariigi aegu, saanti saksa võimude ajal vangivalvur. See amet tõi talle kõige karistuse - 25+5 aastat vangilaenu.

Külas oli avalik saladus, et talu- perel olid sidemed metsavendadega. Tõnne Kumeristi pere jäi Eesti, kuid "märk" oli tal kindlasti küljes.

Pärast kiinditumist algas massiline kollektiviseerimine. Tõnnele see ei meeldinud. Kolhoos oli mõistmatu nähtus. Sellele tuli anda kõik oma maine vara. Suure vaevaga muretsitud põllutööriistad ja loomad. Eriti raske oli üle elada kahe toritõugu hobuse äravimist kolhoosi talli.

Ei edenenud 1949. a. moodustatud kolhoosi majanduslike tegevus. 1951. aastal oli Valguse kolhoos omade põhjas. Selle kõige kurvemas mõttes on see, et lipsilehmadele söödeti "vitamiinirikast sööta" - kuuksõssi. Loomad olid kõitega lauda lae alla jätki tõstetud.

Tõnis, see tõeline Eesti mees, ei olnud rahul tekkinud olukorraga. Kaljuas madala haridustaseme mees nagu ta oli, alustas "propagandatööd" valist otsast. Alkoholi punktumise vähendamiseks hingevalu, aga keelekasutus ei

vastanud nõuogude valituse poolt määratud korrale. Selle asemel, et kõike kiita ja ülistada, hakkas ta kova häälga nõuogude kohta kritiseerima. Seda teji ta teiste omasuguste tulise puukipide ringis.

Kolhoosi elu-olu paremas ei läinud. Muutus ainult kolhoosi nimi Valgusest sai "Võit". Mille üle??!

Kolhoosi juhtipersonal vahetus tihti, kuid loodetud edu ei saavutatud. Majanduslik seis ei paranenud.

1956. a. oktoobris müüs Toim maha oma lehna. Koos kohalike meestega sai see raha korist alla lastud. Ühildise peaga arutati koos maal tekkivad olukorrad. Toim tahtis talu võrda tafari. Selline agitatsioon ja propaganda oli ja riigikorra vastane. Ja süs leidsid kolhoosi "Võit" esimees Johannes Peets ja kolhoosi peritor August Nestor, et Toim Halliste on vaja "täienduskoolitusele" saata. Norembrikuu alguses otsustati saata lihtne, 3-klassiline haridusega Toim Halliste "eluvilkooli". Need kaas leidsid kohalike pooldikute seast tunnustajaid, kes sõnasuvalt oskasid oma teletustes kirjutada J. Peetsi ja A. Nestori sõnu. Juurdelisatud dokumentide äraandjad väitavad, et 12. nov. 1956 "Võit" kolhoosi esimehe sm. Johannes Peetsi poolt on kirjutatud avaldus Eesti NSV SM P. Jaagupi

raj. julgeoleku volinikule kod. Tõnis Halliste
vastutusele võtmises. Avaldusele lisati
sm. August Nestori jt. seletused. Juba 03.12.
1956 Tõnis arresteriti.

Käiku-kärmelt oli selges tehtud, et
Tõnise propaganda ja agitatsioon ei vasta
nõuetele korra osuetele vaid on kont-
revolutsiooniline.

16. jaanuaril 1957 toimus Eesti NSV Ülem-
kohtu istung, millel Tõnis Halliste mõis-
teti süüdi ja karistati kkk § 58-10 lg. 1
järgi vabaduskaotusega kuueks (6)
aastaks ühes kkk § 31 p. "a", "b" ja "u"
ette nähtud õiguste kaotusega kolmeks (3)
aastaks. Viimased käsitasid kirjavahet-
ust, kodust pakkide saamist ja muud
püramist.

Karistuse kandmise aja alguses
loeti 03.12.1956 (kohtuotsuse koopia
lisatud).

Tõnise süüdimõistetav otsus pani ka tema
pereonna liikmed (naine ja lapsed)
ametivõimude kontrolli alla.

Raamat "Politilised arresterimised
Eestis 1940-1988" II kd. lk. 69 on trüki-
tud mehe "eluülikooli" vastuvõtmisest
järgmiselt:

HALLISTE, Tõnis Tõnis s. 1901 Läänemaal
Velise v., algkool, kolhoosnik, arr.
03.12.56. Velise v. Raangrua., § NSV
Ük otsus 18.01.1957 § 58-10 lg. 1 6+3

hondva ANST farass [ar 26512].
 Logu vangistuse aja oli ta hondva ANST
 farassi aeri vangilaagris.
 Täpselt kuus aastat hiljem sai Toim
 vabana (03.12.1962).

Toim ei tahtnud enam oma sünnikohta
 tagasi tulla. Suured olid kibestumised
 ja pettumised. Ta mõtles isegi Venemaale
 jääda.

Kuid Toime noorem tütar Helju kutsus
 isa koju tagasi ning andis talle pe-
 varju oma pere lokaalises korteris,
 milles elasid sõbralikult koos kuus
 tümist.

Vangistuses oli Toim koos teiste polit-
 vangidega, kelledega võis rahulikult aru-
 tada Eesti olukorda. Vangis ei muut-
 nud Toime meelsoos karvavõrdki - ta
 jäi ausaks oma Eesti maale, soovides
 kodumaad näha võrrovõimust vabana.

Ainus peiranemine oli selles, et Toim
 enam alkoholi ei pruukinud. Ja oma
 mõtteid ja tundeid jafas ta usaldus-
 väärsele tüimele.

"toit" kolhoosist oli tagasituleku ajaks
 juba saanud valgu sooksoos.

Toim siiski lõi oma koduhoitja
 tagasi. Ees lükkeristil ja väis tööil.
 Talu pürenehest oli saanud valgu

sovhoosi sauna kütja.

Kõik lähilatu oli Toivise tervisele kaastavalt mõjunud. 1969. aastal avastati Toivisel neeruräht, see raske haigus lõppes 17.12.1969 Toivise halliste surmaga mehe 69. eluaastal.

Nüüd puhkab ta oma viimset und Märyamaa Viikunäe kaluistul.

Toivisel põi nagemata teesti riigi taasiseseisvumisel.

Tundes ja teades oma isa olen kindel, et tänasel päeval poleks ta sugugi rahul eluvõraka maal. Maal, kus paljudel põlvkondadel lõhnab riinuni ulatuv umbrohi ning paljude talumajade akende püüdnud valgus. Püüdnud elu märk.

Lisad: Peet, Johannese avalduse koopia 2 lehel
Nestor, Augusti seletuse koopia 2 lehel
Nohtuotsuse äraarsti 2 lehel.

Märyamaal, 07.12.2008

Autor: Helja Uuga n-na Halliste
elur. Toome 4 Märyamaa
Tel. 4821359